NAGYSZENTMIKLÓS

Nagyszentmiklós (románul Sânnicolau Mare, németül Großsanktnikolaus) bánsági (egykor Torontál vármegyei, ma Temes megyei), a határ közelsége miatt igen dinamikusan fejlődő kisváros.

Temes megye nyugati csücskében, az Aranka folyó mellett terül el, Temesvártól 64 km-re, közel a magyar határhoz, mérsékelten kontinentális éghajlatú, jellegzetesen alföldi település. A XIX. sz. végén több mint 10 ezer lakosával Torontál vármegyének Kikinda, Nagybecskerek és Zsombolya után a negyedik legnagyobb mezővárosa volt. Hajdan ikertelepülés volt: a Szerb-Nagyszentmiklóshoz ragasztott részt nevezték Német-Nagyszentmiklósnak. Kezdetben ugyanis főleg szerbek lakták; most a lakosság többsége román, de szerbeken és németeken kívül élnek itt magyarok és bolgárok is. Lakosainak száma a 2002-es népszámlálási adatok szerint 13298 fő. Ekkor a lakosság nem egészen 10%-a vallotta magát magyarnak.

A település a legrégibb idők óta a csanádi püspök birtoka volt. *Marczali Dózsa* püspök 1421. augusztus 12-én nyerte adományként *Zsigmond* királytól. Lakosai a XVI. század közepétől szerbek voltak. A török hódoltság alatt már nem akarták földesuruknak elismerni a püspököt, megtagadták neki az engedelmességet. A helységet a XVII. század második felében *Bethlen Gábor* erdélyi fejedelem Lippai vitézeknek adományozta. Ezek egyike, *Orbánszentgyörgyi Nagy Lőrincz*, a részét 1625-ben eladta *Lippai Vágó István*nak. A község felére *Szelényi János* honti alispán kapott adományt, ő pedig a részét 1658. szept. 11-én unokaöccsének, *Gerhard György*nek adományozta.

A török kiűzése után a helység neve belekerült a csanádi püspöki birtoklajstromba, de 1718 óta a temesi bánsághoz tartozott. 1724-ben kincstári tiszttartósági székhely lett. 1724-ben *Oexel Mátyás* sörház építésére kapott engedélyt. 1752-ben 40 német család költözött ide, magvát alkotva a későbbi Német-Nagyszentmiklósnak. 1779-ben Torontál vármegyébe kebelezték be. 1781-ben a kincstári jószágok elárverezése alkalmával a *Nákó* testvérek, *Kristóf*

és *Cirill* vásárolták meg. Ettől kezdve a gróf Nákó család volt a földesura. 1787. június 11-én országos, 1837. július 6-án hetivásárok tartására nyert szabadalmat.

Ma is látható a *Nákó Kálmán* által 1864-ben építtetett kastély. A kastély a műkincseknek valóságos múzeuma volt. Mintegy 5000 kötetes könyvtárral, Cinquecento-oltárral büszkélkedhetett. A szalonban volt Nákó Kálmánné *Bobdai Gyertyánffy Berta* művésznő több festménye, és *Franz Ádám*nak Nákó Kálmánnéról festett lovas képe. A híres nagyszentmiklósi aranylelet másolatain kívül volt itt Velencéből származó *Carducci*-szobor, Nákó Kálmán gróf első afrikai útjáról hozott trófeák, *Maurini Marogens* dogénak 1444-ből származó képe, továbbá spanyol és olasz mesterek festményei. 1688-ból két Mária Terézia korabeli és egy XV. századi sekrestyés szekrény. Gazdag porcelángyűjtemény, több régi értékes berakott szekrény, valamint ékszerkazetta, benne *Richard Wagner, Liszt Ferenc, Széchenyi István, Deák Ferenc, Jókai Mór* és más nevezetes férfiak levelei. A fogadóteremben ezüstből vert, önémet ötvösmunkák, régi bronzok, faragott és berakott régi szekrények, XV. századi festők alkotásainak másolatai. Az ebédlőben ójapán porcelángyűjtemény.

Nákó Kálmán gróf felesége Gyertyánffy Berta igazi művészlélek volt. „Korának legszellemesebb és legtanultabb asszonyai közé tartozott". Vérbeli virtuozitással zongorázott, tehetséges festőművész volt és elsőrangú írásai voltak. És nemesen érző, jó szíve is volt. – Így írt róla Schiff Béla *Régi idők régi emberek* című könyvében.

A község római katolikus templomát *Nákó Sándor* építtette 1824-ben, és Kőszegi László püspök szentelte föl. Az ortodox szerb templom 1777–1787-ben, az ortodox román 1900-ban, a görög katolikus román templom 1902-ben épült. Az 1794-ben épített zsinagóga épületét lebontották. Az 1913-ban épített evangélikus templom jelenleg a református híveket szolgálja. Nevezetes épület volt *Schreyer Viktor* ügyvédnek a Szegedi utcában levő háza, mely hajdan kaszárnya volt. Mikor 1807-ben Nagybecskerek egy része a vármegyeházzal leégett, s a vármegye Nagyszentmiklósra költözött, ebben a házban tartotta közgyűléseit.

A községben több egyesület és társaskör volt: a magyar társaskör, polgári kaszinó, tornaegylet, önkéntes tűzoltóegylet, szerb olvasókör, ortodox szerb egyházi és világi dalárda, szerb nőegylet,

nagyszentmiklósi vadásztársaság, Doina dalegylet és temetkezési egylet. A járási hivatalokon kívül, selyemtenyésztési felügyelőség, MÁV osztálymérnökség, ipartestület, az Aranka vidéki belvízvédelmi társulat központja. A hitelintézetek közül említést érdemel az Első Nagyszentmiklósi Takarékpénztár, a népbank, a kerületi gazdaköri takarékpénztár, az Arad-Csanádi Gazdasági Takarékpénztár fiókja és az Albina Takarék- és Hitelegylet fiókintézete.

A gyárak és iparvállalatok között jelentékenyebb a sörfőző- és malátagyár, a Körber testvérek bőrgyára, Jovanovics Kristóf bocskor- és papucsgyára, Prohászka Ede fiainak gőzmalma, Folye Gergely gőzmalma, Deutsch Lipót fiának olajgyára.

Az egykori földműves iskola

A mintaszerű Berta-kórház keletkezését elmondja a falába illesztett fölirat: *„Alapítványi Berta közkórház. Nagyméltóságú nagyszentmiklósi gr. Nákó Kálmán neje, gr. Nákó Kálmánné Bobdai Gyertyánffy Berta emlékére 1883-ban alapította, Torontál vármegye törvényhatóságának áldozatkészségéből belgyógyászati osztállyal kibővült 1896/7-ben, újjá épült I. Ferenc József, Magyarország apostoli királya dicső uralkodása idejében, nagy-*

méltóságú Csíkszentkirályi és Krasznahorkai gr. Andrássy Gyula m. kir. belügyminiszter nagylelkű támogatásával nagyméltóságú nagyszentmiklósi gr. Nákó Sándor kórháztulajdonos által, Kopeczek György budapesti műépítész tervei szerint 1908–1910 évben." Ma is ez a város közkórháza.

A Nákó kastély a központban emlékeztet az idő múlására. Ez ad otthont a művelődési háznak, és 1981 óta itt a városi múzeum, tehát a Bartók-terem is. A kastély egykori kincsei csak régi dokumentumokban szerepelnek. Nákó Berta egy festménye megtekinthető a római katolikus templomban. Nepomuki Szent Jánosnak a templomkertben álló szobrán 1757 olvasható.

Az 1893-ban épült városházában kapott helyet 1966-ban az 1. sz. Általános Iskola. 52 pedagógus tanít az 1–8. osztályban a román és magyar, valamint az 1–4. osztályban a szerb tagozaton.

Fontos szerepet játszott a község életében az 1799-ben alapított földműves iskola (Babeş utca 100. sz.). Ennek igazgatója volt 1863-tól haláláig a zeneszerző nagyapja, *Bartók János* (1816–1877), utána pedig az ő fia, a zeneszerző édesapja, id. *Bartók Béla* (1855–1889) szintén haláláig. Innen indult világhódító útjára a világhírű zeneszerző és zenetudós *Bartók Béla* (1881–1945).

A történelmi Magyarország elképzelt tehetségtérképén Nagyszentmiklósnak nagy karika járna. Itt született *Révai Miklós* (1750–1807), korának legnagyobb nyelvtudósa, az első magyar nyelvű lapnak, a *Magyar Hírmondó*nak (1783) szerkesztője, 1802-től a pesti egyetem tanára, a nyelvtörténeti módszernek úttörője, a magyar helyesírás elméletének kidolgozója. Az ipszilonistákkal (a láttya-féle írásmód híveivel) szemben a jottisták (látja) forma hirdetője. Neki köszönhető a *zs* mai írásmódja is. Ő volt a Halotti beszéd első elemzője (1803). A városban született 1834-ben *Heim Péter* (1834–1904) mérnök, a magyar posta- és telefonhálózat kiépítője, akinek fiáról, Heim Pálról (1875–1929) nevezték el a budapesti gyermekkórházat. Itt született Juhász Gyula legjobb barátja, József Attila atyai pártfogója, a neves makói ügyvéd, *Espersit János* (1879–1931). Itt született továbbá *Herman Lipót* (1884–1972) jeles festőművész; *Madarász Emil* (1884–1962) költő; *Fenyves Ferenc* (1885–1935), a szabadkai *Bácsmegyei Napló* főszerkesztője; *Makai Ödön* (1889–1937)

ügyvéd, József Attila gyámja és sógora; *Nikodemusz Elli* (1923–1989) műfordító, költő.

Bartók Béla (*Nagyszentmiklós 1881 - †New York 1945)

Révai Miklós (1750–1807) halálának 200. évfordulója jó alkalom volt arra, hogy a tudomány, az irodalom és egyház által számon tartott és nagyra becsült tudós-pap emléke a város és a régió köztudatában az őt megillető helyre kerüljön. A katolikus templom előterében helyeztek el emléktáblát, ezzel a két helyi civilszervezet

– a Révai Miklós Egyesület és a Pro Bartók Társaság – Révai Miklós kultuszának alapjait rakta le.

1799-ben a város határában találták meg az avaroknak tulajdonított *aranykincset*, amely 2003-ban Budapesten is látható volt a Magyar Nemzeti Múzeumban. Jelenleg a bécsi Kunsthistorisches Museumban látható. Amint Kürti Béla, a Móra Ferenc Múzeum kutatója rámutatott, Székely Bertalan 1896-ban kiállított Vérszerződés című festményén is látható a lelet egy értékes darabja. Mára egyértelműen tisztázódott, hogy a kincsnek nincs közvetlen köze sem a 9–10. századbeli bolgár és magyar kultúrához, sem más 8–10. századi eurázsiai nép ötvösművészetéhez. Önálló avar alkotás, amelynek képi ábrázolásaira természetesen hatással volt a korabeli más népek művészete is.

A Szerb-Nagyszentmiklóson felfedezett kincs huszonhárom nagyobb tárgyat foglal magában, korsókat, kelyheket, poharakat, nautilus alakú ivóedényeket, csészéket, egy ivó kürtöt, egy kisebb szelencét. Ez a kincs már az által is eltér a népvándorlási emlékektől, hogy tetemes része figurális kompozícióval díszes,

holott ilyenek a népvándorlási korban felette ritkák. Ennek a leletnek tárgyai egyébiránt nem találnak analógiára sem a római, sem a bizánci, sem a szasszanida, sem a népvándorlási emlékeknél. Az egyik arany korsón a királyt látjuk, amint emberfejű oroszlánon lépést nyargal, s visszafordulva nyilát egy hozzá felugró párducra röpíti. A másik korsón a király a győzelmes csatából tér vissza, kényelmesen lovagolva a hátrakötött kezű gyalog foglyát üstökénél fogva magával ragadja. Mind a két korsón a hátsó jelenet ugyanaz, repülő óriási sas, mely egy meztelen leányt magával visz. A nautilus csészéken s a szelencén a művész fantáziájának elvadulását látjuk. Az oroszlán, tulok, sas és párducfejű, madártestű és szárnyú, halfarkú alakok oly képtelenek, hogy azoknak párját hiába keressük, de az ornamentika ezen túltengésében is találunk bizonyos barbár stílt.

Tárgyak a nagyszentmiklósi aranykincsből

Akaratlanul is eszünkbe jő Attila lakomájának leírása Priscus Rhetornál, midőn elbeszéli, mint ültek a nagy király asztalánál római polgárok, bizánci követek, germán törzsök fejedelmei, hun főurakkal együtt s arany serlegekből hörpintették a bort, míg barbár dalnokok a nagy király hős tetteit megénekelték.[1]

[1] http://www.banaterra.eu/magyar/N/nagyszentmiklos/aranylelet.htm

A kincs, mint általában minden kincslelet, nem egy időpontban készült. Legidősebb darabjai az ivókürt, a talpas poharak, a sima falú poharak, a láncfonatmintás korsók a VII. század végi ötvösség termékei, a legfiatalabbak pedig, mint a pálcikaindával díszített felületű hasas pohárka és keresztjeles, görögbetűs török felirattal ellátott csatos tálka a 8. század legvégén készültek. Az egyes tárgyak füleit nem az eredeti használói készítették, így került ezekre görög betűs felirat. A lapos szilke és a bikafejes ivócsészéknek a bizánci egyházi liturgiában lehetett rituális szerepük. Érdekes a népvándorlás-kori, rovásírásos, csalikorsónak nevezett ivókürt, amelyről bizonyosan tudják a kutatók, hogy 630-670 között készült. A közelmúltban találtak Szarvas mellett, Magyarországon egy csont tűtartót, amelyen 57 olyan írásjel van, amelyek megegyeznek a nagyszentmiklósi kincs rovásírásával. (E felismerés óta a szakemberek ezt az írásmódot nagyszentmiklósi-szarvasi rovásírásnak nevezik.) E tárgy készítői voltak a nagyszentmiklósi kincs alkotói is.

A történészek számára ismert tény, hogy a frankok 15 szekérrel vitték az avarok kincsét Aachenbe, Nagy Károly udvarába. Nem a mai értelemben vett szekérre kell gondolnunk, Priscos retor leírásából tudjuk, hogy ládás kocsik lehettek, amelyeket egymás után lehetett fogni. Kürti Béla kutató véleménye szerint a kincs 23 edénye a 8. század végén valamilyen legmagasabb rangú avar méltóság tulajdona lehetett. Vagy a család, vagy a kincstárnoka menekítette, rejtette el a földbe a bolgár kán támadásakor. A nagyszentmiklósiak büszkék lehetnek erre a leletre, ugyanis Nyugat-Európában egyetlen olyan tárgy sincs, amely a nagyszentmiklósi kincshez hasonló lenne.[2]

[2] http://hu.wikipedia.org/wiki/Nagyszentmiklos